

Verneplan for St. Jakob kirkegård

2026 – versjon 1

Verneplan for St. Jakob kirkegård	
Oppdragsgiver:	Gravplassmyndigheten i Bergen
Kontaktperson:	Inghild Hareide Hansen
Utarbeidet av:	Byantikvaren i Bergen, Bergen kommune
Samarbeidspartnere:	Gravplassmyndigheten i Bergen Akasia Bergen Kirkelige Fellesråd
Versjonsdato:	16.09.2026
Endringslogg:	-

Innhold

1 Verneplaner for gravplassene i Bergen	5
2 Metode, målsetting og begreper	7
2.1 Verneplan	7
2.2 Målsetting for verneplanen	8
2.3 Sentrale begreper og rolleinnhavere	9
3 Forvaltning av kulturminner	9
3.1 Forvaltning og fredet bygrunn	9
3.2 Forvaltning av gravplass og gravminner	10
3.3 Bestemmelser for gravplasser i KPA 2018	11
4 Kriterier for verdivurdering	12
4.1 Gravminner og stilhistorie	15
4.2 Vegetasjon og beplantning	17
4.3 Bestandige elementer	18
5 St. Jakob kirkegård	19
Realia	19
5.1 Gravplassens historie	20
5.2 Dagens situasjon	25
Naboskap/landskap/terreng	26
Rom/akser	26
Gravområder	27
Gravfelt A	28
Gravfelt B	30
Gravfelt C	31
5.3 Bestandige elementer	32
Vegetasjon	32
Murer, gjerder og porter	34
Belysning	36
Vannposter	37
Avfallsbeholdere	37
Benker	37
Minnesmerker	37
5.4 Verneverdige elementer på St. Jakob kirkegård	39
Beplantning og vegetasjon	39

<i>Gjerder og porter</i>	39
<i>Murer</i>	39
<i>Gravminner</i>	39
<i>Monumenter/minnesmerker</i>	39
5.5 Vernebestemmelser	40
6 Litteraturliste	42
7 Vedlegg	43

1 Verneplaner for gravplassene i Bergen

Bergen kirkelige fellesråds strategi for vernearbeid er å: Sikre vern av kulturminner og kulturmiljøer gjennom en bærekraftig og langsiktig forvaltning av gravplassene.

For å realisere denne strategien kartlegger Bergen kirkelige fellesråd (BKF) kulturmiljøverdiene på alle gravplassene i Bergen.

Hensikten med verneplanene er å gi en oversikt over gravplassenes kulturhistoriske verdier, særpreg og egenart, og at de skal bidra til å prioritere hvilke kulturminner som skal ivaretas for framtiden.

Hensikten med verneplanene er å gi en samlet oversikt over gravplassenes kulturhistoriske verdier, særpreg og egenart, samt å bidra til prioriteringer av hvilke kulturminner som skal ivaretas for fremtiden. Planene skal stimulere til økt kunnskap og forståelse, og danne et solid grunnlag for beslutninger knyttet til drift, vedlikehold og forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Et sentralt mål er også å legge til rette for formidling av gravplassenes historie.

Alle de 28 gravplassene i Bergen kommune skal få hver sin plan. Planenes innhold og omfang vil imidlertid variere i tråd med den enkelte gravplass' historie, karakter og kulturhistoriske verdier.

Verneplanarbeidet for de seks gravplassene i Bergen sentrum, Assistentgravplassen, Domkirkegården, Korskirkegården, Mariakirkegården, Nykirkegården og St. Jakob kirkegård, er forankret i gravplassforskriften § 27 og i vedtak fattet av Bergen kirkelige fellesråd. Planen erstatter verneplanen som ble vedtatt av Kirkelig fellesråd i Bergen 19. juli 1985 (sak 50/1985).

Gravplassene i Bergen sentrum ligger på middelaldergrunn som er automatisk fredet etter kulturminneloven. De representerer kulturhistorisk særlige områder med betydelige verdier som kulturmiljøer, landskapselementer og parkarealer. Disse verdiene er sentrale premisser for verneplanarbeidet.

Kapittel 2 til 4 er felles for de seks historiske gravplassene i Bergen sentrum. Disse kapitlene vil også danne et viktig erfarings- og kunnskapsgrunnlag for det videre arbeidet med verneplaner for de øvrige 22 gravplassene i kommunen.

Kriteriene for verdivurdering av gravplassene og deres enkeltelementer er sentrale i arbeidet med å ivareta gravplassene som kulturminner og kulturmiljøer.

Kapittel 5 presenterer Domkirkegården gjennom beskrivelser og relevant kunnskapsgrunnlag. Av ressursmessige hensyn er denne verneplanen utarbeidet i tradisjonelt dokumentformat. En fremtidig versjon 2 bør utvikles som en digital og mer dynamisk løsning.

Litteraturlisten følger i kapittel 6.

Kapittel 7 er ved planens ferdigstilling fortsatt under utvikling. Kapittelet vil være sentralt i det videre arbeidet og utgjøre et viktig verktøy for å sikre en målrettet og kunnskapsbasert forvaltning av kulturverdiene.

Jeg vil rette en stor takk til Byantikvaren i Bergen for faglig tyngde, verdifulle innspill og godt samarbeid gjennom hele prosessen. Byantikvaren har i stor grad vært en viktig pådriver og bidragsyter i arbeidet med verneplanen. Jeg vil også takke mine kolleger i Gravplassmyndigheten i Bergen kirkelige fellesråd og i Akasia kirke og gravplass AS for deres uvurderlige innsats. Deres kunnskap, engasjement og bidrag har vært avgjørende for verneplanens form og faglige innhold.

August 2026

Inghild Hareide Hansen

Gravplassjef

Bergen kirkelige fellesråd

2 Metode, målsetting og begreper

I arbeidet med verneplanen er det gjennomført en gjennomgang og kartlegging av kulturmiljøverdiene til Domkirkegården. Arbeidet er utført av Byantikvaren i Bergen i samarbeid med oppdragsgiver Bergen kirkelige fellesråd (BKF) og Akasia kirke og gravplass as (Akasia) i henhold til føringer gitt i BKF sitt program for vernearbeidet, *Vern av kulturminner og kulturmiljøer ved gravplassene i Bergen* (2022). Rundskrivet *Forvaltning av kirke, gravplass og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø*¹ og veilederen *Verneplan for gravplass*² er også benyttet som grunnlag for arbeidet.

Arbeidsmetoden har bestått i å kartlegge og vurdere kulturmiljøverdiene til gravplassen i felt. Ulike antikvariske registre, historiske kart og foto, ortofoto, skråfoto og Bergen kommunes saksarkiv har vært digitalt tilgjengelig under arbeidet. I tillegg har relevante skriftlige kilder blitt gjennomgått, blant annet i arkivene til Bergen Byarkiv.

Figur 1. St. Jakob kirkegård fotografert i 1935 før bebyggelsen til Domkirkehjemmets aldershjem var oppført (kilde: Utsnitt fra skråfoto, Bergen kommune, <http://gisappt2a-u.uadm.bgo/Skraafoto/Histbilder/Wider%C3%B8e/005/UBB-W-SH-005120.jpg>).

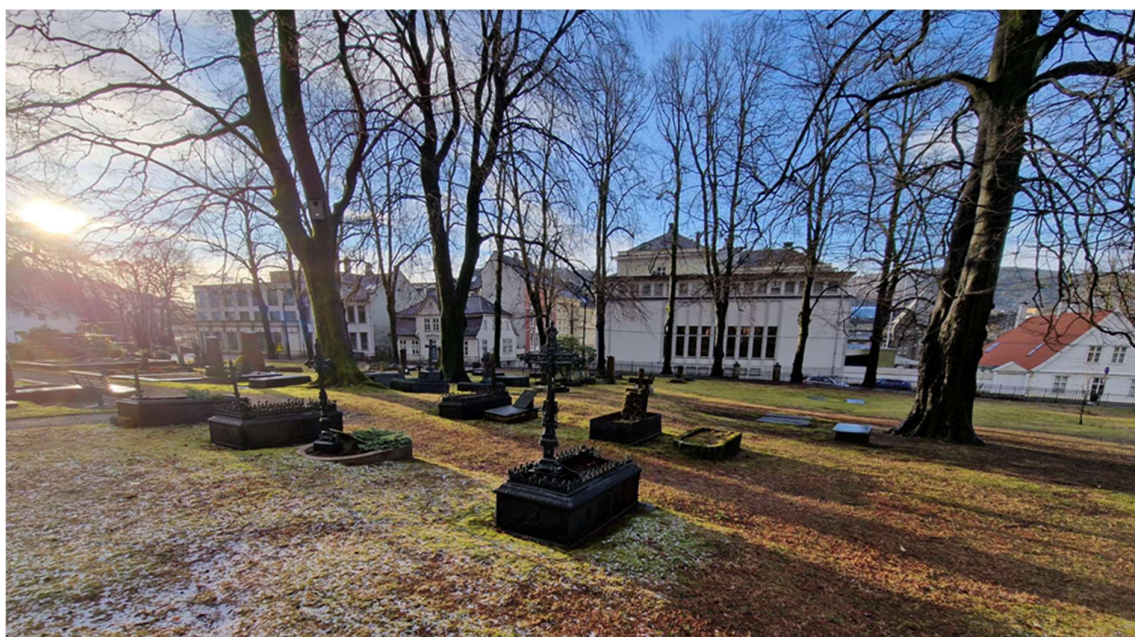
2.1 Verneplan

En verneplan er en oversikt over en gravplass sine kulturhistoriske verdier og skal fungere som et styringsdokument som inneholder bestemmelser som sikrer at gravplassens kulturmiljøverdier ivaretas for ettertiden.

¹ [Forvaltning av kirke, gravplass og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø - regjeringen.no](http://regjeringen.no)

² [Verneplan for gravplass Veileder - Asplan Viak](#)

Registrering av kulturmiljøverdier er en forutsetning for bevaringsarbeidet. Registrering skal gi oversikt over hva som finnes av bevaringsverdige elementer, og danne grunnlag for en vurdering av gravplassens samlede bevaringsverdi. I vernearbeidet for Domkirkegården er det foretatt prioriteringer både for hva som skal registreres, og hvilke elementer som skal foreslås for istandsetting og bevaring. I begrepet bevaring ligger det implisitt at det er noe man ønsker å holde fast på, at noe skal forbli som det er. En slik holdning betinger at man gir avkall på en forandring. Men en frysing av en tilstand er i seg selv umulig, ettersom alt kontinuerlig utsettes for «tidens tann». En bruk av verneplanarbeidet kan være å peke ut områder på gravplassen for endring eller ny bruk, samtidig som en sørger for en forsvarlig forvaltning av gravplassens kulturmiljøverdier. Vern av enkelte områder vil ikke nødvendigvis bety å fryse bruk av områder, men kan gi premisser for videre bruk som ikke går på bekostning av verdiene som bør ivaretas. Videre skal verneplanen gi føringer for framtidig skjøtsels- og vedlikeholdsplaner.

Figur 2. St. Jakob kirkegård fotografert mot SV med bebyggelsen langs Kong Oscars gate i bakgrunnen (Foto: Byantikvaren 2023).

2.2 Målsetting for verneplanen

Målet for verneplanen er å sikre bærekraftig forvaltning av gravplassens kulturhistoriske verdier og naturverdier for ettertiden. Dette kan være ivaretagelse av typiske lokale trekk, gravplassens utvikling over tid, håndverkstradisjoner, materialkvaliteter, vegetasjonsverdier mm.

Verneplanen og dens bestemmelser er ment å fungere som styringsverktøy for gravplassforvalter og videre forvaltning, drift og vedlikehold av gravplassen. Den vil også kunne virke inn på de gravansvarliges valg. Juridisk sett likestilles verneplanen vedtatt av BKF med gravplassvedtektene på lokalt nivå.

2.3 Sentrale begreper og rolleinnhavere

Det ikke uvanlig at begrepene «fredet», «vernet», «verneverdig» kulturminne brukes om hverandre i dagligtale. «Verneverdig» er en fellesbetegnelse for det som vurderes som bevaringsverdig, mens «vernet» er fellesbetegnelse for kulturminner som har et formelt vern knyttet til lovbestemmelser. Det være seg vern etter Kulturminnelov eller Plan- og bygningslov. At et objekt eller bygningsmiljø er «fredet» betyr at det har vern etter kulturminneloven (Lov om kulturminner av 9. juni 1978). Fredning er det sterkeste juridiske virkemidlet for vern i Norge.

Verneverdig: At noe er verneverdig betyr at det er verdt å verne (bevaringsverdig, verdt å ta vare på) fordi det har kulturhistorisk, arkitektonisk eller en annen type verdi. At et objekt eller en bygning er verneverdig innebærer ikke nødvendigvis at den har juridisk vernestatus. Gravferdsvedtekten bruker begrepene; har en viss alder, at det representerer en stilhistorie, har et lokalt særpreg i form eller materialbruk, gir uttrykk for en interessant personalhistorie eller er unikt. Jf. §27. Lenke for referanse: <https://lovdata.no/forskrift/1997-01-10-16/§27>

Vernet: Når en bygning, kulturmiljø eller objekt er vernet har det en formell, juridisk vernestatus og kan ikke uten videre rives eller endres. En vernet bygning kan for eksempel være regulert til spesialområde bevaring/hensynssone i en reguleringsplan, jf. Plan- og bygningsloven, eller den kan være fredet etter kulturminneloven (se dette). Enkelte bruker vern/vernet bare om det reguleringsmessige vernet og ikke om fredning, men "vernet" er egentlig en samlebetegnelse.

Fredet: En fredning etter kulturminneloven er den strengeste form for vern i Norge. Automatisk fredet er alle faste kulturminner fra før 1537, stående bygninger med erklært opprinnelse fra perioden 1537-1649, skipsfunn eldre enn 100 år og samiske kulturminner fra før 1917. Yngre kulturminner kan også fredes, og det utføres da av Riksantikvaren enten etter vedtak eller forskrift. Dersom et kulturminne av nasjonal verdi er truet, kan Riksantikvaren eller fylkeskommunen gå til midlertidig fredning i påvente av at en fredningssak utarbeides.

Vern av kulturmiljøet i Bergen forvaltes gjennom tre ulike forvaltningsnivå; Riksantikvaren, Fylkeskommunen og Bergen kommune hvor Byantikvaren er fagetat for antikvariske spørsmål.

Riksantikvaren og Vestland fylkeskommune er kulturminnemyndighet i samsvar med kulturminneloven og forvalter kulturminner med fredningsvern. Riksantikvaren har direkte ansvar for kirkene og fredet bygrunn (middelalder-bygrunn). Fylkeskommunen har ansvar for øvrige fredete bygninger og er regional planmyndighet og høringspart i plansaker med innsigelsesrett. Bergen kommune forvalter kulturmiljøet iht. Plan- og bygningslovens bestemmelser. Biskopen skal uttale seg om forhold knyttet til kirkers omgivelser.

3 Forvaltning av kulturminner

3.1 Forvaltning og fredet bygrunn

I henhold til kulturminneloven § 4 har arkeologiske lokaliteter datert til eldre enn 1537 status som automatisk fredet. Gravplasser inneholder ofte arkeologiske kulturminner og forvaltning av gravplassene har blitt beskrevet som et arkeologisk minefelt (Klingberg et. Al. 2005:45). Bergen er av Riksantikvaren definert som en av åtte middelalderbyer i Norge hvor store deler av bygrunnen

har automatisk fredningsvern (figur 3). I dette området er det et uttalt mål å bevare middelalderbyenes gjenværende kulturlag i samspill med byutviklingen. I fredet bygrunn skal alle gravetiltak avklares med Riksantikvaren i forkant av tiltaket. Dersom undersøkelsesplikten utløses er det fast forvaltningspraksis at NIKUs distriktskontor, på oppdrag fra Riksantikvaren, foretar de arkeologiske undersøkelsene. Dette gjelder både for overvåking av ulike typer gravetiltak til gjennomføring av arkeologiske utgravinger. Resultater fra undersøkelsene registreres i NIKUs egen kulturminnedatabase. Utenfor fredet bygrunn er det fylkeskommunen sin oppgave å oppfylle undersøkelsesplikten etter kulturminneloven jf. § 9.

Figur 3: Rosa linje viser utstrekningen av fredet bygrunn i Bergen. St. Jakob kirkegård er markert med gul sirkel (Foto: Utsnitt fra Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden, 2025).

3.2 Forvaltning av gravplass og gravminner

De enkelte gravminnene forteller om estetikk, kirkelig historie og stilhistorie, om samfunnsstruktur og folks tanker om liv og død. Gravskikker forteller om et samfunns prioriteringer og verdisyn. Dette gjør gravminnene til viktige kulturminner. Gravplassmyndigheten har et ansvar for å vurdere om vern av enkeltgraver eller deler av gravplassen er aktuelt, og kan vedta at delområder på gravplassen eller enkeltgraver med gravminner, skal bevares. Dette kommer i tillegg til eventuelt vern som hjemles av kulturminnemyndigheten etter kulturminneloven eller plan- og bygningsloven. Verneplan for gravplass vil være grunnlag for innspill til rullering av kommuneplan (KPA) og kulturmiljøplaner.

Fra sentralt hold³ er det gitt følgende føringer om forvaltningen av gravminner:

³ [Rundskriv Q-06-2020](#)

- Den som er fester av en grav eller ansvarlig for en fri grav, er eieren av vedkommende gravminne. Gravminnet tilfaller gravplassen dersom det ikke er fjernet fra gravplassen innen seks måneder etter festets opphør. Gravminner av kunstnerisk eller kulturhistorisk verdi skal om mulig bli stående på gravplassen.
- Lokal gravplassmyndighet kan vedta at enkeltgraver med gravminner og annet utstyr skal bevares. Dette gjelder gravminner og annet utstyr som er i gravplassens eie, eller i privat eie når det gjøres en avtale om bevaring. Lokal gravplassmyndighet bør se til at det iverksettes sikringstiltak for at særlig verneverdige gravminner og annet utstyr ikke forfaller eller forringes.
- Gravminner i gravplassens eie som er eldre enn år 1900, og samiske gravminner fra år 1917 eller eldre, skal ikke flyttes eller fjernes før fylkeskommunen eller Sametinget har hatt anledning til å uttale seg. Når det gjelder flytting eller fjerning av kulturhistorisk verdifulle gravminner som eventuelt fortsatt er i privat eie, bør fylkeskommunen/Sametinget varsles på forhånd. Dersom lokal gravplassmyndighet ikke ønsker å følge kulturmiljømyndighetenes råd, kan saken klages inn for statsforvalteren.
- Gravminner kan under gitte forutsetninger vernes i hensynssone vern i henhold til plan- og bygningsloven. Vedtaksfredning etter kulturminneloven kan være aktuelt i særskilte tilfeller der gravminnet representerer særlige kulturhistoriske verdier.

Samtlige kirkegårder i Bergen er kartfestet i det digitale kulturmiljøkartet⁴ til kulturmiljøplan for Bergen *Identitet med særpreg*.

3.3 Bestemmelser for gravplasser i KPA 2018

I Bergen kommunes kommuneplanens arealdel (KPA 2018) er det fastsatt bestemmelser for grav- og urnelunder. Bestemmelsene angir overordnede krav til planlegging, utforming og forvaltning av gravplassene.

I henhold til § 24.2.2 stilles det krav til etablering og videre utvikling av gravplasser. Det skal blant annet legges vekt på landskapstilpasning, hensynet til omgivelsene, tilfredsstillende adkomst, universell utforming og gravplassenes funksjon som verdige og rolige omgivelser for gravferd og ettertanke. Videre følger det av § 24.2.3 at tiltak på gravplasser skal underlegges nærmere planlegging og dokumentasjon. Bestemmelsen omfatter blant annet vurderinger knyttet til terrengforhold, vegetasjon, kulturminner, vannforhold og andre forhold som kan ha betydning for gravleggingsvirksomheten.

⁴ <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturmiljøplan-for-bergen/kulturmiljøkart>

4 Kriterier for verdivurdering

I verneplanarbeidet er det utført en verdivurdering⁵ av gravplassen og dens elementer. Dette er gjort for å få en oversikt over hvilke verneverdier som eksisterer, og for å kunne gjøre prioriteringer i den videre forvaltningen av gravplassen. Vernevurderingene blir definert i henhold til to hovedkriterier; «kilde- og kunnskapsverdi» og «opplevelsesverdi». Kilde- og kunnskapsverdi dreier seg om den verdien gravminner og gravplasser har som kilde for kunnskap og forståelse. Opplevelsesverdi er i større grad subjektiv og handler om hvilke følelser kulturminnet/kulturmiljøet frembringer. Enkelte verdier er overlappende og rommer både kilde- og kunnskapsverdier og opplevelsesverdier. Verdivektore er vanligvis høy, middels eller lav. Men på gravplassene i Bergen sentrum anses alle verdier for å være høye. Det blir på bakgrunn av det kun benyttet høy og lav. Den lave verdien settes kun i de tilfeller der elementet ikke er tidsriktig, at istandsettelse ikke vil styrke verdien eller om elementet hindrer ivaretagelse av andre verneverdige elementer.

Figur 4. Malmkasse i støpejern på St. Jakob kirkegård
(Foto: Byantikvaren 2023).

Kilde- og kunnskapsverdier:

Stilhistorisk og landskapsarkitektur-historisk verdi handler om hvorvidt en grav eller gravplass har stiltrekk som kan knyttes til en spesiell arkitekturhistorisk epoke. Gravminner med høy stilhistorisk verdi har gjerne flere tydelige stiltrekk fra en bestemt periode. Eksempler på stilperioder kan være nyklassisisme, jugend eller funksjonalisme. Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi handler om hvorvidt det er mulig å

⁵ Gjennomgangen av vernekriteriene bygger på Verneplan for gravplass Veileder Gravplassrådgiveren 2018 og definisjoner i Verneplan. Gravplassene i Trondheim, (Trondheim Kirkelige Fellelsråd, 2019-2021)

identifisere alder, opprinnelig planløsning, autentiske detaljer og utvidelser på gravplassen.

Teknikkhistorisk verdi (håndverkshistorisk verdi) er knyttet oppimot bruken av et bestemt materiale og/eller en håndverksteknikk i utformingen av et gravminne. Et gravminne med høy teknikkhistorisk verdi kjennetegnes av at det er en tydelig representant for en type håndverkstradisjon eller en type materialbruk. Teknikkhistorisk verdi kan også være knyttet til bruken materialer og håndverksteknikker i utformingen av selve gravplassen.

Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk verdi dreier seg om hva en grav kan si oss som ulike samfunnsforhold og gravlagtes yrke og stand. Om gravstedet er typisk representant for en minoritet eller en klasse kan den ha høy samfunnshistorisk/ sosialhistorisk verdi. Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk verdi dreier seg om hva gravenes plassering på gravplassen kan si oss om datidens samfunnsforhold og gravlagtes yrke og stand.

Figur 5. Gravminne utformet som en brutt søyle. «Den brutte søyle» symboliserer det brutte liv, altså et menneske som døde i ung alder (Foto: Byantikvaren 2023).

Aldersverdi får et gravminne dersom det har oppnådd en viss alder. I rundskriv Q-06-2020, gis det føringer knyttet til alder. Gravminner i gravplassens eie som er eldre enn år 1900, skal ikke flyttes før Fylkeskommunen har hatt mulighet til å uttale seg. Alderspreget verdi dreier seg også om hvordan tiden har påvirket hele gravplassen og hvordan alder har vært med på å gi anlegget patina.

Personalhistorisk verdi får et gravminne hvis den gravlagte er en person som har utmerket seg lokalt, regionalt eller nasjonalt.

Figur 6. Samspillet mellom vegetasjon med mektige trær og eldre gravminner gir St. Jakob kirkegård et tydelig kulturhistorisk preg og understreker historisk dybde i anlegget. (Foto: Byantikvaren 2026).

Opplevelsesverdier:

Kunstnerisk-/ estetisk verdi ligger i om et gravminne oppleves som vakkert eller på annen måte estetisk tilfredsstillende. Gravminnet kan oppleves som vakkert i seg selv eller i sammenheng med omgivelsene. Det kan derfor være slik at to tilsvarende gravminner på samme gravplass kan oppleves ulikt ut fra hvor på gravplassen de er plassert. Sammenheng med vegetasjon, andre gravminner fra samme periode eller kirkebygg kan påvirke den estetiske opplevelsen. Noen gravminner vil også kunne representere estetiske verdier fra sin opprinnelsesperiode, selv om de ikke umiddelbart oppfattes som vakre i dag. Estetisk verdi kan også tillegges hele gravplassen eller enkeltelementer i anlegget. Dersom et enkeltobjekt eller et område på gravplassen oppleves som vakkert vil det ha estetisk verdi.

Identitetsverdi får et gravsted hvis det har betydning for enkeltpersoner, for en familie eller for et helt lokalsamfunn. Kirken og dens omgivelser er viktige i mange av livets store begivenheter og mange i et lokalsamfunn kan føle tilknytning til stedet. Et gravminne laget av en lokal produsent eller en grav der en familie har blitt gravlagt i flere generasjoner vil ha identitetsverdi. Identitetsverdi/ kontinuitetsskapende verdi får en gravplass hvis den er en sentral del av landskapet, del av et større kulturmiljø og/eller en viktig møteplass i lokalsamfunnet.

Sjeldenhets verdi betegner hvorvidt et gravminne har utforming, tekst og/ eller størrelse som skiller seg fra det som ellers er vanlig. Gravminner som har vært vanlig, men etter hvert blitt slettet og fjernet, kan også regnes som sjeldne. For gravplassen betegner sjeldenhet hvorvidt gravplassen har en utforming som skiller seg ut og kan virke overraskende for besøkende. Uvanlige blomster i friske farger, kunstneriske fontener eller spesiallagete benker kan gi anlegget særegenhet og sjeldenhetsverdi. Det samme gjelder variasjon og overraskelser i romforløp, veistrukturer og liknende.

Symbolverdi kan tillegges et gravsted som er knyttet til en bestemt hendelse. Krigsgraver er eksempler på gravsted med høy symbolverdi. Symbolverdi får gravplassen hvis den inneholder elementer som kan knyttes oppimot spesielle hendelser. Minnesmerker fra krigen eller et tre til minne om en lokal tragedie kan bidra til styrket symbolverdi.

4.1 Gravminner og stilhistorie

Gravplassenes karakter og betydning har endret seg gjennom århundrene og en gravplass kan inneholde både synlige og ikke-synlige kulturminner. I middelalderen lå gravplassene ofte ved en kirke. De mest bemidlede ble gravlagt inne i selve kirken eller inntil kirkeveggene på utsiden, noen ganger markert med klebersteinskors og eller gravplate. Gravplatene fikk etter hvert relieffer, enten med figurmotiver, familievåpen eller kristne symboler. Frem til 1700-tallet er det bevart relativt få gravminner på gravplassene ettersom gravene til folk flest enten ikke ble markert, eller kun fikk forgjengelige gravmarkeringer i form av en liten «gravtue» med trekors eller en bordbit.

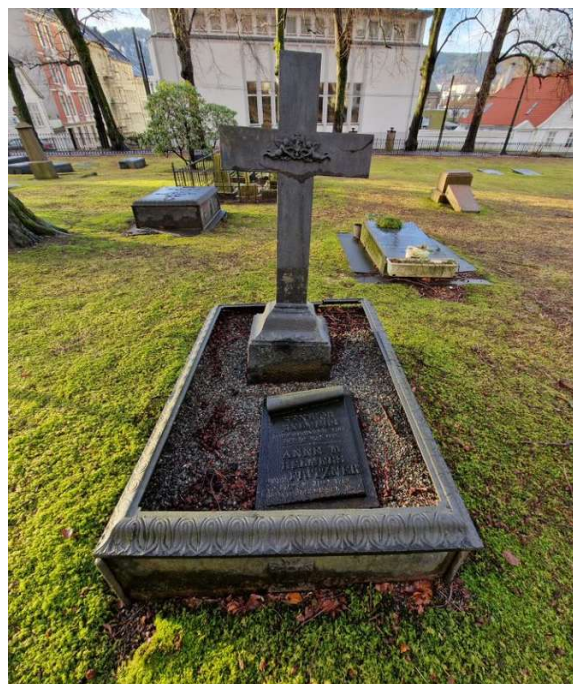
De aller fleste av de gamle gravminnene som i dag er bevart på gravplassene i bykjernen, tilhører de øverste samfunnslagene og skriver seg fra 1800-tallet, men på de andre gravplassene er det

også yngre gravminner. Etter et forbud mot gravlegging inne i kirkene i 1805 måtte hele befolkningen, inkludert overklassen, begraves på gravplassene. Forbudet førte også til at en rekke storfolk fikk tillatelse til å opprette private gravsteder på egen eiendom.

1800-tallet var en periode hvor nyklassisismen, med former, motiver og symboler fra antikken, ble ledende for utformingen av gravminner. Perioden var en blomstrende tid for jernverkene i Norge noe som førte til at gravminner av støpejern ble svært vanlig sammen med steler, søyler, obelisker og kors i stein. Det ble i tillegg benyttet liggende gravminner i form av gravplater og kister i jern eller stein. Mange av gravminnene fikk gravskrifter og dekor med symboler, bevisst valgt ut for å synliggjøre ulike aspekter ved den kristne tro, livet og døden. Enkelte steder fikk gravene vakre innramminger av støpejern. 1800-tallets gravminneformer ble benyttet helt opp på 1920- tallet.

Figur 7. Gravminne med støpejerns gitter (Foto: Byantikvaren 2023).

Figur 8. Gravkasse med stående støpejern kors (Foto: Byantikvaren 2023).

Fra omkring 1900 til 1960-tallet ble mange gravplasser anlagt som rammegravplasser hvor gravene, tidvis i grupper, ble markert med en kraftig steinkant, etter hvert av betong, på sidene. Mellom gravrekkene ble det anlagt stier for tilgang og vedlikehold. Rammegravstedene var svært krevende å vedlikeholde og fra 1970-tallet overtar plengravplassene. Endringen fra klassisistiske gravplasser og rammegraver til store kortklippede plengravplasser med snorrette rekker av gravminner er et resultat av ideer fra Europa, samt tekniske krav knyttet til drift, vedlikehold og skjøtsel av gravplassene.

Forandringer i steinhoggerindustrien utover 1900-tallet førte til at gravminner i stein blir mer tilgjengelig og det blir etter hvert større variasjon av ulike bergarter, utforming og overflatedekor på gravminnene. På 1990-tallet og utover 2000-tallet fører mekanisering av steinindustrien, tilgang på steinmateriale fra et internasjonalt marked og nye trender i detaljering og symbolbruk, til en ytterligere variasjon av uttrykk og utforming.

4.2 Vegetasjon og beplantning

Vegetasjonen er blant gravplassens viktigste «byggesteiner». Vegetasjonen til en gravplass kan være tidstypisk for gravplassens historiske utvikling, og kan ofte fortelle oss hvordan den har endret seg over tid. I dag har de fleste gravplasser kortklipt gressplen, men slik har det ikke vært historisk. Fra gammelt av var gravplassene preget av viltvoksende markvegetasjon og det dannet seg stier og tråkk der ferdsele var størst. Gresset ble gjerne slått når slåttent var i gang og høyet tilfalt den som hadde ansvaret for gravplassen. Det var ingen bevisst bruk av trær, men i den grad de likevel fantes, var det viltvoksende arter.

Figur 9. Store trær på St. Jakob kirkegård fotografert mot nord med Domkirkehjemmet alders og sykehjem til høyre i bildet (Foto: Byantikvaren 2023).

Utbredelsen av parkideer på 1800-tallet førte til at en begynte å bruke vegetasjonen bevisst også på gravplassene, først i byer og bynære områder. Både planter som opprinnelig vokste vilt, og innførte, fremmede planter ble brukt. Det ble plantet parktrær som omramminger på

gravplassene, i alleer og i rekker eller som enkeltstående trær (solitærtrær). I mange tilfeller var det gravfesterne som plantet trærne på gravstedene sine, men over tid har trærne blitt så store at de har blitt en vesentlig del av gravplassens overordnede vegetasjon. I dag bidrar store trær på gravplassene med opplevelse av tidsdybde, miljø- og historiefortellende verdi. Store trær kan ha en viktig symbolsk verdi ved at de er forbundet med stillhet, de gjenspeiler skiftende årstider og de kan minne mennesker kort liv på jorden i forhold til evigheten. Trærne er i tillegg en viktig biotop som øker i takt med trærnes alder og størrelse.

Etter hvert som gravplassene ble gjenstand for omlegginger, eller der det ble anlagt nye gravplasser, fikk gravplassene utover 1800-tallet et system av grusveier. På 1900-tallet og fremover ble hekkene et viktig vegetasjonselement og de ble plantet både som oppdeling og avgrensing av gravfeltene, og som ytre avgrensinger mot omgivelsene. Funksjonalistiske ideer på 1950- og 1960-tallet har flere steder ført til at mange større og innrammede gravsteder ble fjernet og en del av vegsystemet gravplassene ble sådd til og anleggene ble preget av enda flere og større sammenhengende plenflater.

Skjøtsel av vegetasjonen på en gravplass må tilpasses slik at den blir et verdig sted som understreker stedets egenart. Endret eller manglende skjøtsel vil føre til at vegetasjonen ikke har den formen eller størrelsen som opprinnelig tiltenkt. Treforvaltning krever et langsiktig perspektiv

4.3 Bestandige elementer

Ved siden av gravminner og vegetasjon kan flere bestandige elementer på en gravplass ha verneverdi. Disse elementene bidrar til å bevare gravplassens historiske og kulturelle betydning for fremtidige generasjoner. Dette inkluderer:

Murer, gjerder og porter: Strukturer som avgrenser eller beskytter gravplassen. Fra middelalderen var det vanlig at gravplassene rundt kirkene ble avgrenset av murer. På 1700-tallet ble murene gjerne tekket med taktegl. Fra midten av 1800-tallet ble murer gjerne avløst av gjerder av støpejern eller smijern. I forbindelse med dette ble det også vanlig med jerngitterporter, som avløste blant annet portbygninger.

Veier og stier: De opprinnelige gangveiene som kan ha historisk betydning.

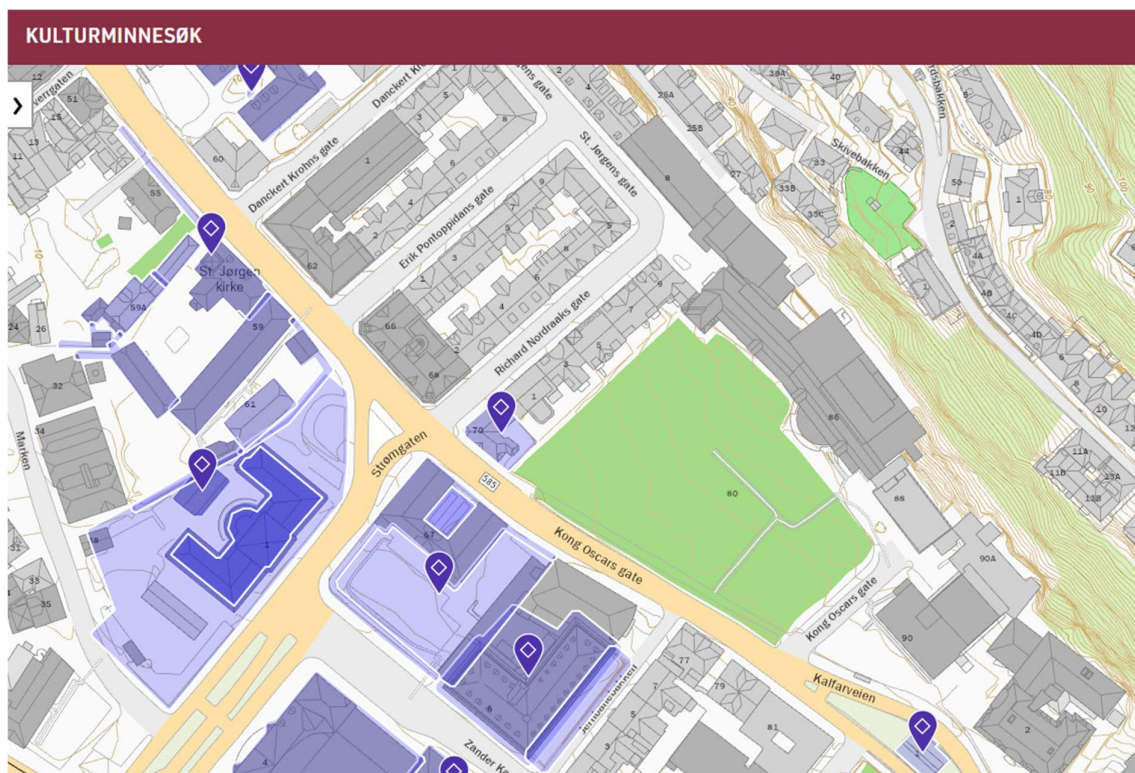
Bygninger: Kapeller, bårerom og andre bygninger som har historisk eller arkitektonisk verdi.

Lyskilder: Lyktestolper og armatur med kulturhistorisk verdi.

Skulpturer og monumenter: Kunstverk og minnesmerker som er opprettet for å minnes en person, hendelse eller begivenhet.

Gravplassmøblering: Benker med høy materiell, funksjonell og kunstnerisk verdi.

5 St. Jakob kirkegård

Figur 10. Utsnitt fra det digitale Kulturmiljøkartet i Bergen kommunes Kulturmiljøplan hvor St. Jakob kirkegård er registrert som kommunalt listeført kulturminne (Kilde: Bergen kommune 2023, <https://www.bergenskart.no/portal/apps/sites/#/bergenskart/apps/7cbe7aafcc204de2b6458e82b21f112d/explor>

Realia

Etablert:	1629
Adresse:	Kong Oscars gate 80, 5018 Bergen
Gnr./Bnr.:	166/842
Areal:	5,5 dekar
Plan-ID:	KPA plan-ID 65270000, ikrafttrådt: 19.06.2019 Bergenhus, Kommunedelplan for Sentrum, Plan-ID 4601_15780000, P 1578.00.00., datert 02.05.2000 og revidert 11.04.2001.
Askeladden-ID:	89049 (Fredet middelalderbygrunn)
Vernestatus:	Kommunalt listeført kulturminne: Kirkegård registrert i Bergen kommunes kulturmiljøkart. Omfattet av hensynssone Bevaring kulturmiljø i KPA (H570_2 Kalfaret)

Figur 11. Fotografiet viser Kong Oscars gate med St. Jakob kirkegård i nedre billedkant mot slutten av 1800-tallet. Dette er like før Hospitalsengen, like nord for gravplassen ble bygget ut med murgårdsbebyggelsen som i dag er bevart langs Richard Nordraaks gate m.m. (Kilde: utsnitt fra historisk kart i VISGI, Bergen kommune).

5.1 Gravplassens historie

St. Jacobs kirkegård, også kalt Markekirkegården, ble opprettet i 1629 i et område som i middelalderen ble betegnet som «Jerusalem»⁶. Området lå da utenfor bybebyggelsen og engene her var en del av byens takmark. Fra middelalderen skal stedet ha vært benyttet som skytearena for papegøyeskyting, en kappestrid som var populær blant hanseatene, kjøpmannsgilder og håndverkslaug. Etter at St. Jakob kirkegård ble anlagt flyttet aktiviteten (papegøvestangen) til Nordnes i 1651.

Den direkte årsaken til at St. Jakob kirkegård ble anlagt var at Bergens kirkegårder i første halvdel av 1600-tallet var overfylt etter flere dødelige pestepidemier som rammet byen og omlandet. Fra 1599 til 1637 døde ca. 12.400 mennesker i fire store epidemier. På den nyanlagte St. Jakob kirkegård var omkring 650 mennesker lagt i jorden allerede før pestbølgen i 1629 var overvunnet (ibid. s. 290).

St. Jakob gravplass er navngitt etter apostlene Jakob d.e. og d.y. og etter et Jakob kapell som lå her i senmiddelalderen. Kirkegården og kapellet skal ha vært utgangspunkt for en korsvei, en «via dolorosa», som førte til toppen av Kalfaret. Kalfartoppen ble tidligere kalt Calvarieberget etter Calvaria, det latinske navnet på Golgata. Mellom kirkegården og Kalfartoppem var det 1200 skritt, omtrent den samme avstanden som fra det virkelige Jerusalem til Golgata. Tilsvarende korsveier

⁶ Bergen bys historie, bind II: 1979:117)

ble opprettet mange steder i Europa for at troende som ikke hadde mulighet for å valfarte til Det hellige land, likevel kunne gå korsveien i prosesjon.

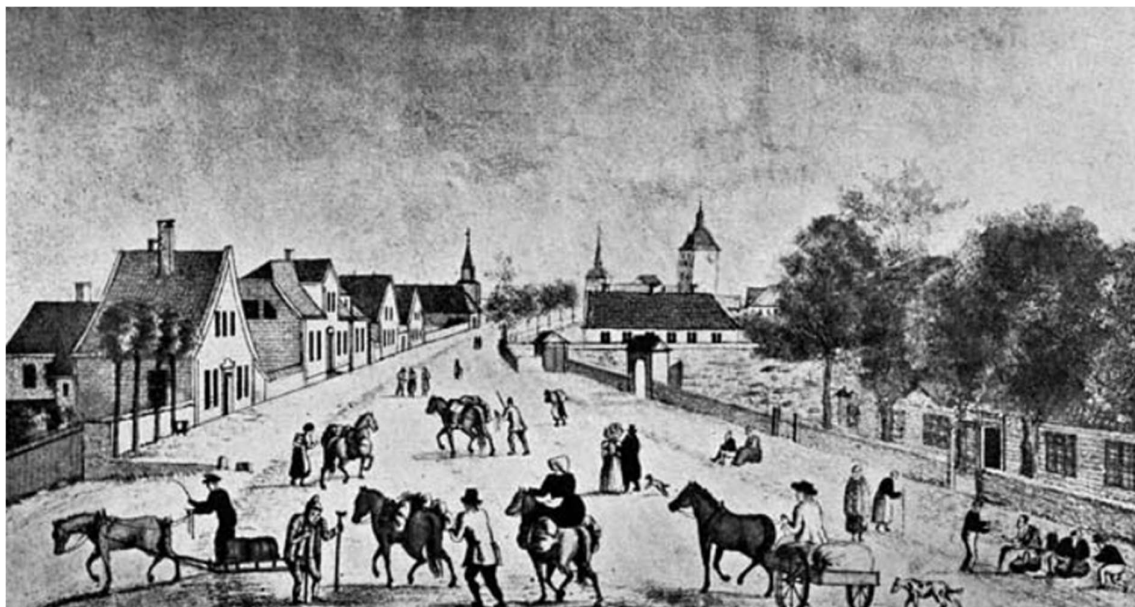

Figur 12. I Gottberg kartet fra 1772 er St. Mikael's kapellet på St. Jakob kirkegård markert midt inne i kirkegården (Kilde: utsnitt fra historisk kart i VISGI, Bergen kommune).

Et nytt St. Mikael's kapell (St Michaelis), også omtalt som St. Jacobs kapell etter kirkegården, ble oppført inne på selve gravplassen i 1654. Ifølge en tegning av J.J. Reichborns var dette en liten, enskipet, bordkledd tømmerbygning med korutbygg og våpenhus mot vest. Kapellet er markert i Gottberg kartet fra 1772 (figur 12). Etter hvert kom kapellet i forfall og i 1787 solgt og delvis gjenbygget i en ny kirke på Hop. Etter dette har det ikke ligget et kapell i tilknytting til kirkegården.

Figur 13. St. Jakob kirkegård markert med gul ring i kart fra 1829. Kapellet er på dette tidspunktet revet (Kilde: utsnitt fra historisk kart i VISGI, Bergen kommune).

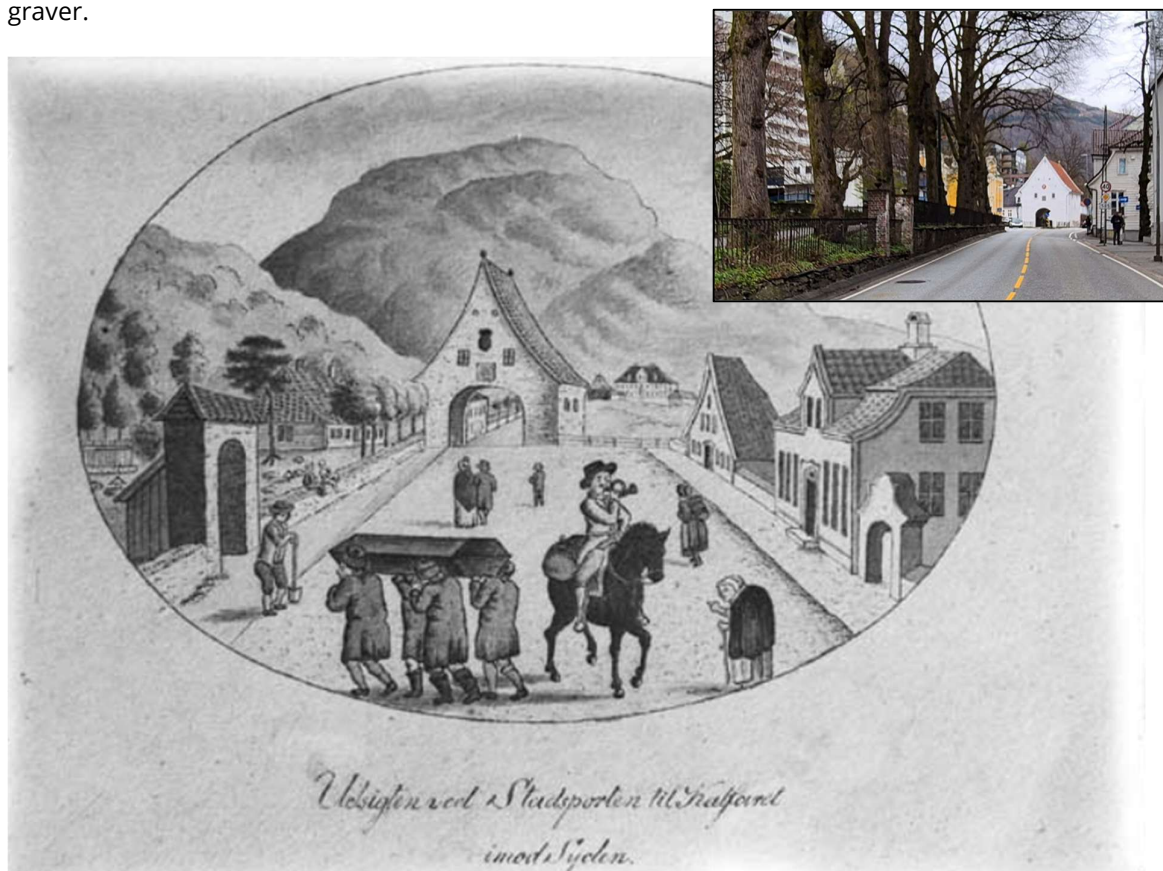
Figur 14. Kong Oscars gate med St. Jakob kirkegård til venstre tegnet av J.F.L. Dreier (Kilde: ubb-bros-04896 MARCUS, Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen).

Gravplassen er anlagt langs Kong Oscars gate like nord for Stadsporten som ble oppført som byport med murt hvelving i 1645. I samtiden var Kong Oscars gate byens viktigste ferdselsvei ut av byen over land. Passasjen gjennom Stadsportens hvelving fungerte som byens eneste landverts forbindelse mot sør frem til 1851 da en ny forbindelse ble etablert med Nygårdsbroens ferdigstilling over Nygårdsstrømmen.

Figur 15. St. Jakob kirkegård fotografert mot NV av Knud Knudsen mellom 1900 og 1915. Kirketårnene til fra venstre, St. Jørgen, Korskirken og Domkirken i bakgrunnen (Kilde: MARCUS, Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen).

Sankt Jacobs kirkegård ble opprinnelig benyttet av alle byens tre kirkesogn, Domkirken, Nykirken og Korskirken. I dag sokner gravplassen til Domkirken. Kirkegården regnes som den første av Bergens fattigkirkegårder, altså en gravplass for fattige som ikke kunne betale for begravelser på de gamle kirkegårdene. På denne tiden var det vanlig at folk ble begravet i merkede graver like ved kirkene, mens de mest velstående mot betaling ble begravet inne i kirkene. Skikken med å gravlegge de døde i kirkene forsvant etter 1805 da en kongelig forordning av sømmelighetshensyn forbød å bruke det hellige kirkerommet som «Gjemmested for råtnende Legemer». På fattigkirkegårdene regner en med at rundt 60–70 % av de døde ble lagt i umerkede graver.

Figur 16. Gravfølge på vei mot inngangen til St. Jakob kirkegård fremstilt av J.F.L. Dreier i 1822. Stadsporten og Ulriksfjellet i bakgrunnen (Kilde: ubb-kk-n-233-005, MARCUS, Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen). Foto oppe til høyre foto viser tilsvarende perspektiv i dag. Portvangene til en eldre portal til gravplassen er bevart ut mot Kong Oscars gate (Foto: Byantikvaren 2026).

I årene 1794–1795 ble 94 franskmenn gravlagt her. De var en del av en fransk flåte som overvintret i Bergen. Utover 1800-tallet utviklet gravplassen seg til også å bli en kirkegård for mennesker med en høyere stand som kunne betale for festegraver og familiegaver med flotte steiner og parkanlegg. Fra 1832 ble en del av kirkegården avsatt til gravplass for Årstad menighet, som sognet til Hospitalskirken. I 1897 ble en nordlig del av kirkegården slettet i forbindelse med opparbeidelsen av murgårdsbebyggelsen på Hospitalsengen.

St. Jakob kirkegård ble nedlagt 1920, men familiebegavelser kan med gravplassmyndighetens godkjenninger og på spesielle betingelser fortsatt brukes til urnenedsettelse.

Figur 17. St. Jakob kirkegård markert i kart fra 1880 og samme utsnitt fra grunnkart som viser gravplassen i dagens bybilde (Kilde: utsnitt fra historisk kart og grunnkart i 2023 fra VISGI, Bergen kommune).

Av kjente personer som er gravlagt på St. Jakob kirkegård er bl.a. stortingspresident W. F. K. Christie, kjøpmann og legatstifter Hans Tank og hustru, stiftamtmannd Edvard Hagerup, Kjøpmann Johan Ludwig Mowinckel (1787–1862), og maleren Johan Christian Dahl, som ble gravlagt i Dresden, men levningene ble overført 1956. I 1991 ble Per Palle Storms statue av J. C. Dahl avduket på kirkegården – en gave fra Det Nyttige Selskab (figur 41).

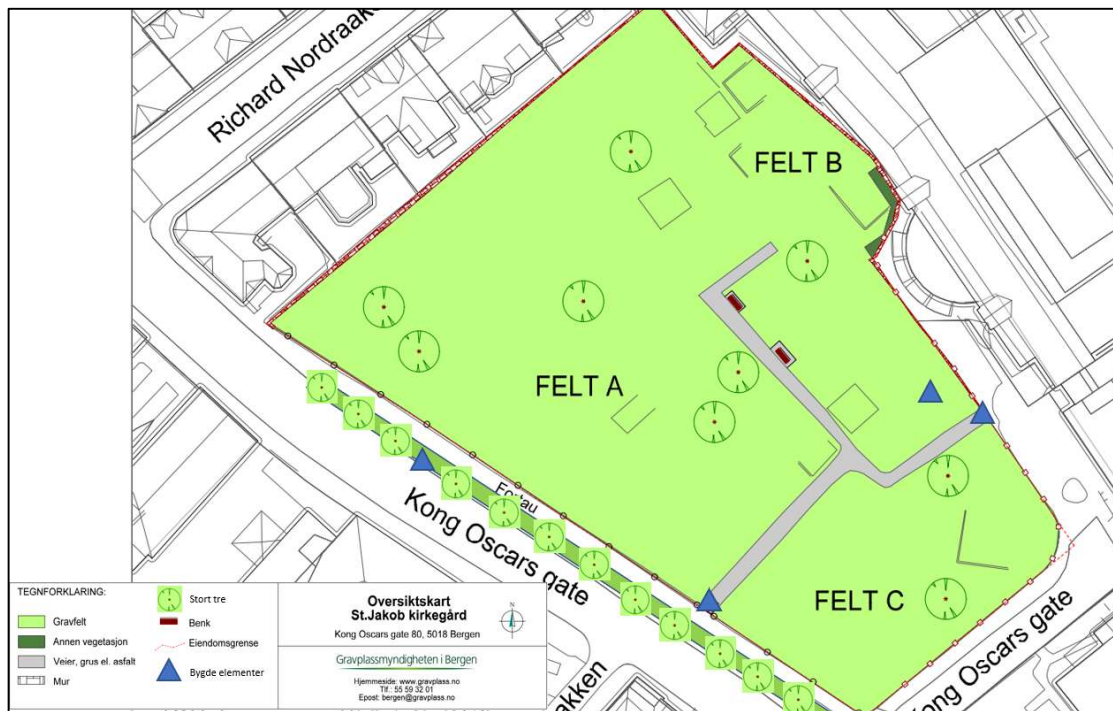

Figur 18. Flyfoto av St. Jakob kirkegård i 1951. På dette tidspunktet var ikke Domkirkehjemmet bygget eller dagens gangvei langs Kong Oscars gate etablert (Kilde: utsnitt fra flyfoto i VISGI, Bergen kommune).

5.2 Dagens situasjon

Figur 19. Flyfoto av St. Jakob kirkegård i 2022 (Kilde: utsnitt fra VISGI, Bergen kommune).

Figur 20. Tilrettelagt kart over St. Jakob kirkegård (Kilde: Gravplassmyndigheten i Bergen, <https://gravplass.no/gravplasser-i-bergen/#3497>).

Naboskap/landskap/terreng

St. Jakob kirkegård er lokalisert inne i bybebyggelsen på flatt terreng ved foten av Fløyfjellet. Gravplassen avgrenses mot vest av gangvei langs den forholdsvis trafikkerte bygaten Kong Oscars gate, og mot nord av bakhagene og murgårdsrekkene langs Richard Nordraaks gate. Mot øst og sør avgrenses gravplassen av institusjonsbebyggelsen til Domkirkehjemmet alders og sykehjem. Langs sørsiden fører en asfaltert vei fra Kong Oscars gate og inn til Domkirkehjemmet. Bebyggelsen langs Kong Oscars gate består av flere bygninger med stor tidsdybde og høy kulturhistorisk verdi.

Rom/akser

Gravplassen er delt i tre gravfelt, med en gruslagt gangvei mellom dem (figur 21). Gangveien går inn til gravplassen gjennom en port i vest. Sentralt på gravplassen deler den seg i to: én vei går videre til en inngangsport mot Domkirkehjemmet i øst, mens den andre går nordover til felt B.

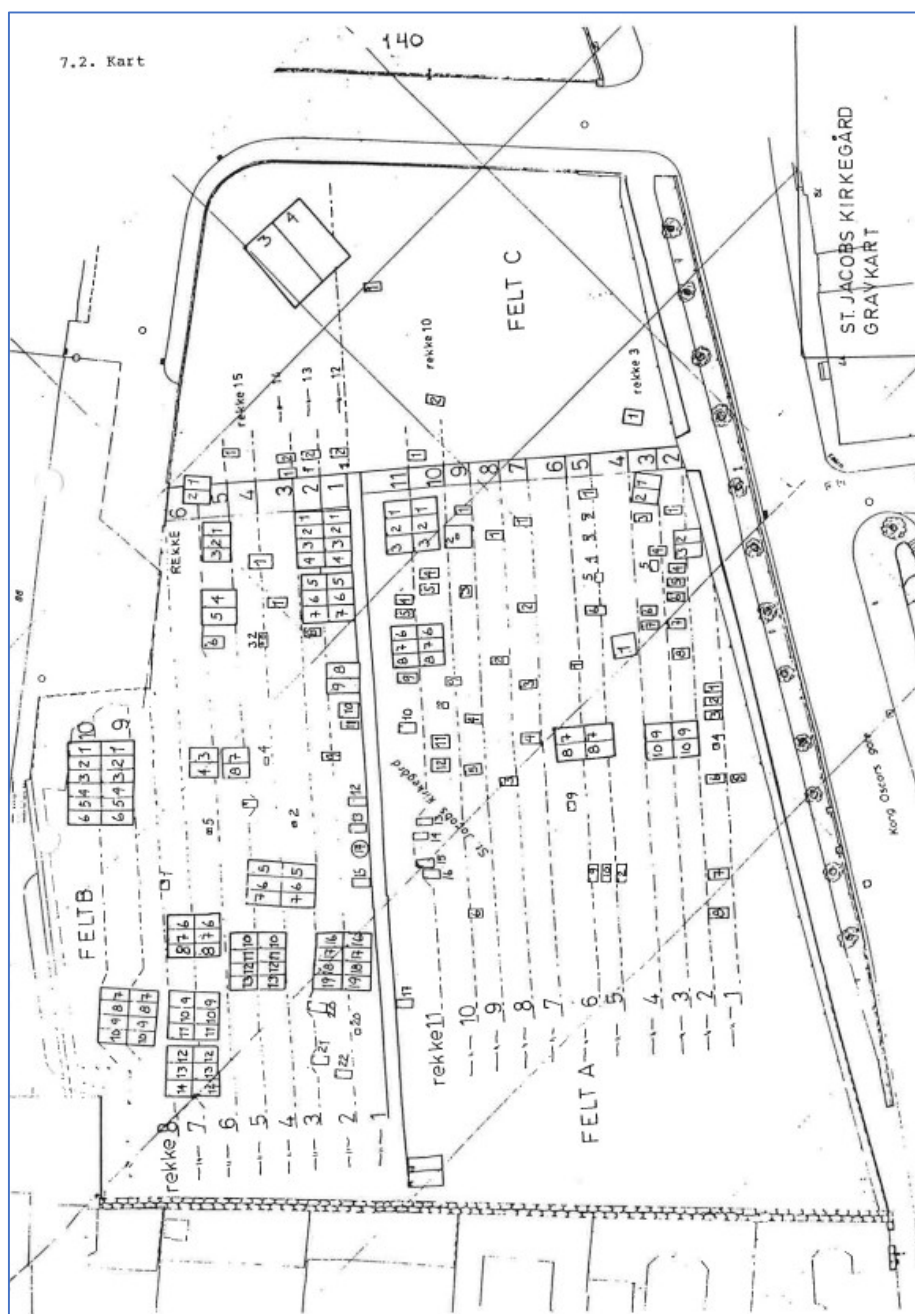

Figur 21. Gangveien med lindetrekken langs Kong Oscars gate. Gangveien som ble etablert inne på selve gravplassen i 1962-63 er i dag kommunal eiendom (Foto: Byantikvaren 2026).

Langs Kong Oscars gate fører en parallell asfaltert gangvei (figur 21) som ble etablert inne på gravplassen i 1962-63. Langs den ene siden av gangveien står en rekke store lindetrær. Lindetrærne er rester etter en allé som ble plantet langs Kong Oscars gate i 1841 mellom Stadsporten og Danckert Krohn stiftelse. Trerekken står langs en tørrmur mot gaten. På muren, som skal ha blitt etablert i 1837, står et eldre smijerns gjerde.

Gravområder

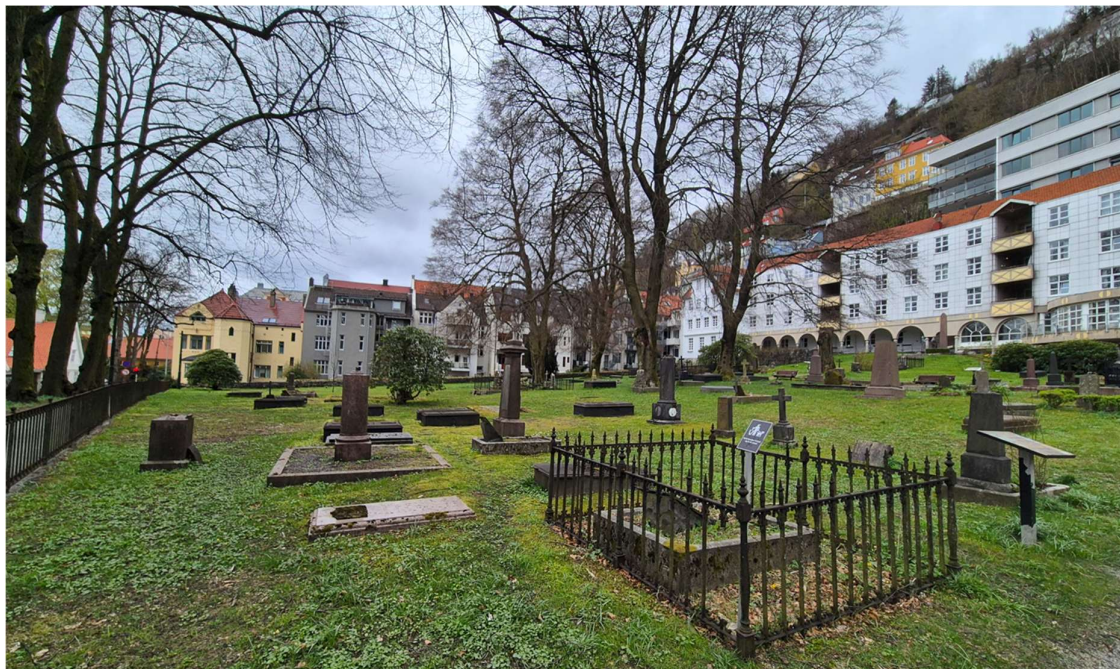
Gravfeltet består utelukkende av verneverdige gravminner som samlet utgjør et helhetlig kulturmiljø. Gravminnene er svært sårbare for endringer. Flere av gravminnene har betydelige skader. De aller fleste gravene befinner seg i felt A og B, sentralt og i nordøstlig del av gravfeltet.

Figur 22. Kart over St. Jakob kirkegård med gravminnenes plassering. Kartet er hentet fra «Gravminnekomiteen» sin rapport fra 1985. I rapporten finnes også oversikt over inskripsjoner på gravminnene, samt beskrivelse og tilstandsvurdering (Kilde: Rapport i Gravplassmyndighetens arkiv, Gravminnekomiteen i Bergen, 1985).

Gravfelt A

Gravfeltet utgjør vestlig del av gravplassen mot Kong Oscars gate. Flesteparten av gravminnene er lokalisert sentralt på gravplassen. Flesteparten av gravminnene på i felt A er enkeltgraver, men det er innslag av enkelte familiegraver. Området er dekket av en jevn, velstelt gressplen. Ifølge gravkartet ligger gravminnene på rekke (figur 22), men inntrykket på gravplassen er at de er uregelmessig plassert.

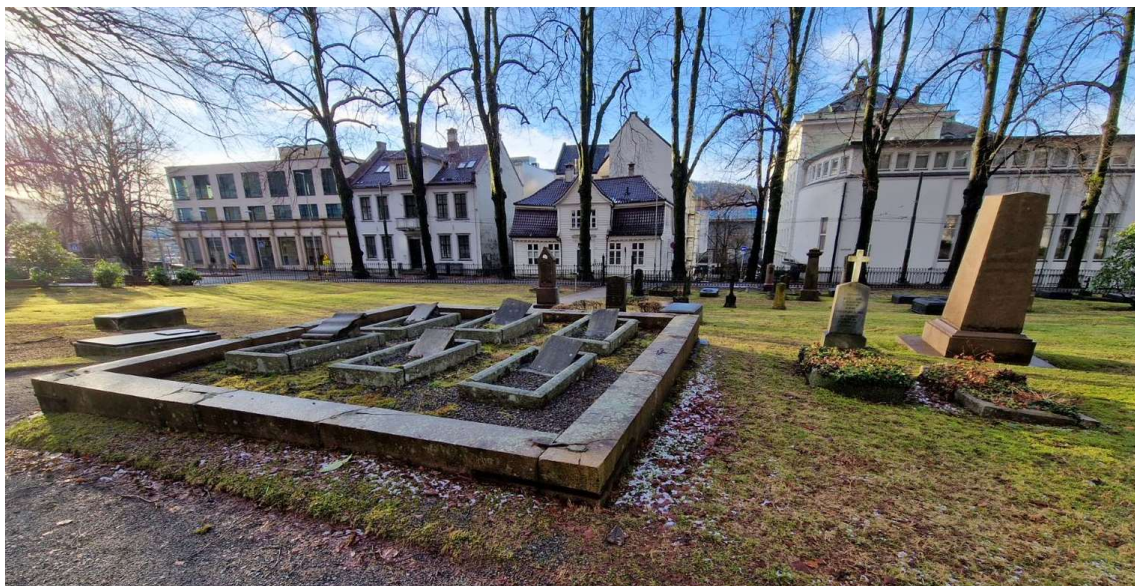

Figur 23. Gravfelt A fotografert mot nord. Domkirkehjemmet alders og sykehjem til høyre i bildet (Foto: Byantikvaren 2026).

Gravfeltet har utelukkende eldre gravminner med ulik materialbruk, størrelse og utforming. Det er flere stående gravstøtter i stein, både rektangulære og smale søyleformer, og støpejernskors. Flere gravminner er liggende gravplater av stein eller støpejern. Noen gravminner er monumentale, mens andre er små og enkle. Enkelte gravminner er omgitt av jern- eller steinavgrensinger. Materialbruken er naturstein og støpejern.

Figur 24. Ulike typer gravminner på gravfelt A (Foto: Byantikvaren 2023-2026).

Figur 25. Familiegravsted utformet som en «rammegrav» på felt A. Rammen består av tilhugget naturstein (Foto: Byantikvaren 2023).

Figur 26. Gravfeltet har utelukkende eldre gravminner med ulik materialbruk, størrelse og utforming. (Foto: Byantikvaren 2026).

Gravfelt B

Gravfelt B utgjør østlig del av gravplassen. Gravminnene består hovedsakelig av familiegravminner og noen enkeltgraver. Gravfeltet er avgrenset mot Domkirkehjemmet av flere rododendronbusker langs gjerdet. Det er ellers uten trær, bortsett fra stammen etter et stort tre som er kuttet ned.

Figur 27. Familiegrav på gravfelt B, omgitt av et gitter i støpejern (Foto: Byantikvaren 2023).

Figur 28. Ulike typer enkeltgravminner på gravfelt B (Foto: Byantikvaren 2023-2026).

Gravfelt C

Gravfelt C utgjør den sørlige delen av gravplassen. Her er det en åpen gressflate og to store trær i øst. Under trærne ligger en familiegrav og noen få enkeltminner i form av gravkasser.

Figur 29. Gravfelt C er en åpen gresslette med to store løvtrær og få gravminner (Foto: Byantikvaren 2023).

5.3 Bestandige elementer

Vegetasjon

St. Jakob gravplass er plenbeplantet og har store, gamle løvtrær, med mektige trekroner, som bidrar til å skape romlighet og en verdig atmosfære. I sommerhalvåret gir trekronene ly og skygge og skjermer mot bybebyggelsen.

Langs Kong Oscars gate mot vest går en mektig trerekke som avgrenser gravplassen mot den trafikkerte bygaten (figur 30). Denne trerekken er rester etter en lindeallé som ble plantet i 1841 mellom Stadsporten og Danckert Krohn stiftelse. Trerekken langs Kong Oscars gate står på kommunal grunn og omfattes derfor formelt sett ikke av BKF's forvaltningsansvar, selv om den utgjør en viktig del av gravplassens historiske og visuelle avgrensning. Mot øst og sør avgrenses gravplassen av enkelte rododendronbusker.

Figur 30. Gravplassen har store løvtrær med brede trekroner. De gir stedet et historisk preg og skjermer mot bebyggelsen i byen (Foto: Byantikvaren 2023).

Den tette vegetasjonen på St. Jakob kirkegård gjør at årstidene synes godt. Dette påvirker hvordan gravplassen oppleves gjennom året. Bladløse trær kan gi et åpent, alvorlig preg, mens frodig grønt og farger kan skape ro, liv og en innbydende atmosfære. Rododendronbusker flere steder på gravplassen, blant annet langs gjerdet mot Domkirkehjemmet, bidrar til et grønt innslag også i vinterhalvåret (figur 35).

Flere av de gamle trærne på St. Jakob har hengende greiner. Slike trær kan symbolisere sorg og minne, men også livets syklus og roen i naturen (figur 32). Samspillet mellom vegetasjon med mektige trær og eldre gravminner gir St. Jakob kirkegård et tydelig kulturhistorisk preg og understreker historisk dybde i anlegget.

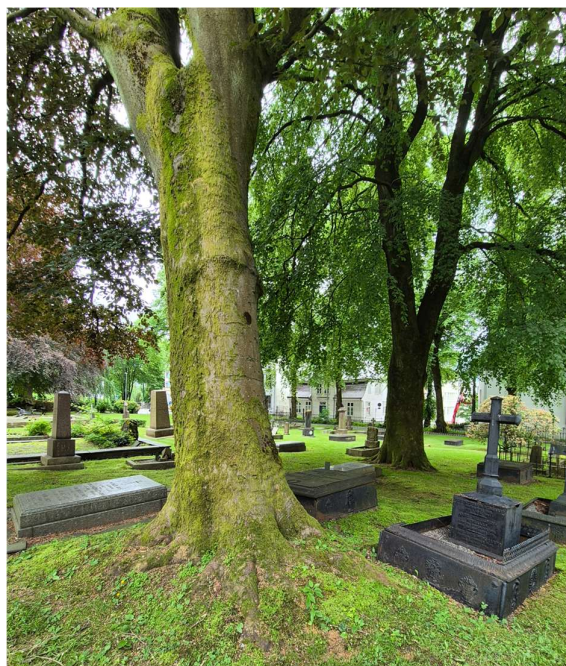

Figur 31. En eldre trerekke avgrenser gravplassen mot Kong Oscars gate mot vest. Trerekken er rester etter en lindeallé som ble plantet i 1841 (Foto: Byantikvaren 2023).

Planter og trær er viktige leveområder for mange arter. Særlig store, gamle trær og blomsterenger gir gode forhold for et rikt plante- og dyreliv. For å ta vare på arts mangfoldet har gravplassmyndighetene bestemt at gresset i den nordvestlige delen av St. Jakob kirkegård (figur 34) ikke skal slå.

Figur 32. Trær med hengende greiner er vanlig på eldre gravplasser og symboliserer sorg og minne, men også livets syklus og roen i naturen. (Foto: Byantikvaren 2023).

Figur 33. Samspillet mellom mektige trær og eldre gravminner gir St. Jakob kirkegård et tydelig kulturhistorisk preg (Foto: Byantikvaren 2023).

Figur 34. For å ta vare på arts mangfoldet blir ikke gresset slått i den nordvestlige delen av gravplassen (Foto: Byantikvaren 2026).

Figur 35. Langs gjerdet mot ot Domkirkehemmet er det plantet vintergrønne rododendronbusker (Foto: Byantikvaren 2026).

Murer, gjerder og porter

Langs vestsiden av gravplassen går et eldre smijernsgjerde med et klassisk og dekorativt formspråk, montert på en lav sokkel av naturstein. Gjerdet består av slanke, vertikale staver forbundet av en horisontal overligger med buede felter. I buene inngår enkle ornamenter, blant

annet små kuleformer og svakt svungne detaljer. Langs sør- og østsiden av gravplassen står moderne metallgjerder i samme høyde og utforming, men med langt enklere detaljering.

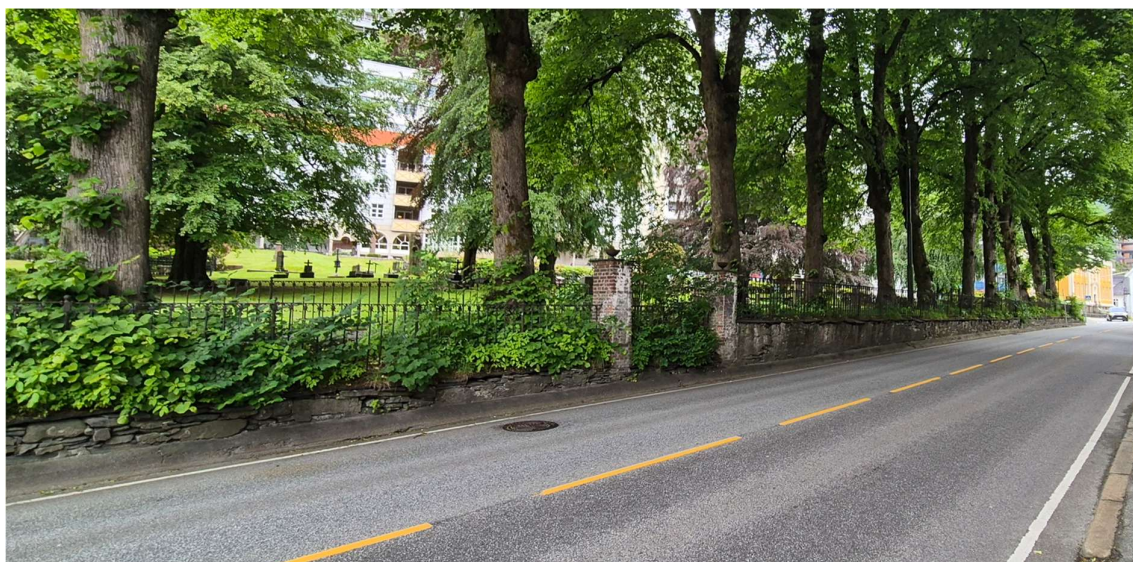
Figur 36. Port fra gangveien langs sørvest-siden av gravplassen (Foto: Byantikvaren 2026).

Figur 37. Smijernsgjerder i sørvestlig hjørne av gravplassen. Domkirkehjemmet til høyre i bildet (Foto: Byantikvaren 2023).

En port sentralt plassert i smijernsgjerdet markerer gravplassens hovedinngang (figur 36). Porten er rikt dekorert, med slanke, vertikale staver avsluttet med kuleformede topper med spisser. Stavene er bundet sammen av horisontale stag med enkle ornamenter. Portbladet er festet til to kraftige, frittstående stolper med tydelige avslutninger på toppen.

Mot Kong Oscars gate er gravplassen avgrenset av en lav natursteinsmur av uregelmessige natursteinsblokker med overliggende smijernsgjerde. Midt i muren er det bevart en eldre hovedinngang til gravplassen (figur 38, se også figur 16). Muren og inngangen har tidligere vært en del av gravplassen og utgjør derfor fortsatt en viktig del av dens historiske og visuelle avgrensning. I dag ligger de imidlertid på kommunal grunn og omfattes dermed formelt sett ikke av BKF's forvaltningsansvar.

Figur 38. Den eldre natursteinsmuren med smijernsgjerde og portstolper fra en tidligere inngang, er en viktig del av gravplassens historiske avgrensning mot Kong Oscars gate. Muren og trerekken er imidlertid lokalisert på kommunal grunn og omfattes derfor ikke av gravplassområdet (Foto: Byantikvaren 2026).

Den tidligere hovedinngangen består av en port med to kvadratiske portstolper oppført i teglstein (figur 39). På toppen av hver stolpe ligger en flat steinhelle, og oppå disse står det to dekorative urner i mørkt metall (figur 40). Porten står på et lavere nivå enn dagens gangvei og gravplass og er i dag ikke funksjonell. Portbladet er erstattet med et eldre smijernsgjerde som er permanent festet i portstolpene. Porten ble antakelig stengt da gangveien ble etablert inne på gravplassen på 1960-tallet.

Figur 39. En eldre inngangsportal til gravplassen fra vest er bevart, men er ikke i bruk (Foto: Byantikvaren 2023).

Figur 40. To jernkjeler er dekorative elementer på portstolpene (Foto: Byantikvaren 2023).

Figur 41. En eldre tørrmur avgrenser gravplassen mot murgårdsbebyggelsen i nord (Foto: Byantikvaren 2023).

Langs nordsiden av gravplassen, mot murgårdsbebyggelsen i Richard Nordraaks gate, går en lav natursteinsmur oppført av uregelmessige steinblokker (figur 41). Murkronen er dekket av mose og vegetasjon.

Belysning

Det er ikke belysning inne på gravplassen. Langs gaten mot sør og vest (Kong Oscars gate) er det gatebelysning med lyktestolper.

Vannposter

Det er ingen vannposter på gravplassen.

Avfallsbeholdere

En avfallsbeholder i metall står plassert ved gangveien sentralt inne på gravplassen.

Figur 42. Avfallsbeholder (Foto: Byantikvaren 2026).

Benker

Ved grusgangen sentralt på gravplassen står to benker vendt mot vest (figur 43). Benkene kom til i 2005 og har sete og rygg av langsgående trelekter i mørkbeiset tre. De har bærende konstruksjon i svartmalt metall med buede armlener, og står fastmontert.

Figur 43. To trebenker står langs grusgangen midt på gravplassen (Foto: Byantikvaren 2023).

Minnesmerker

På gravplassen står to minnesmerker over kjente personer. Minnesmerker og skulpturer på en gravplass kan bidra til synliggjøring av historien til mennesker som er gravlagt der, og er visuelle og kunstneriske uttrykk som gjør gravplassen til et sted for både minne og opplevelse.

Figur 44. Statue som forestiller maleren I. C. Dahl. Statuen ble avduket i 1991 (Foto: Byantikvaren 2026).

Figur 45. Obelisk i rød granitt til minne om eidsvollsmannen og grunnlegger av Bergen museum, W.F.K Christie (Foto: Byantikvaren 2023).

På østsiden av gravplassen står en obelisk i rød granitt (figur 45) til minne om eidsvollsmannen W.F.K Christie (1778-1849). Christie var sorenskriver og stortingsrepresentant og kjent som grunnleggeren av Bergen museum i 1825. Ved porten til Domkirkehjemmet står en bronseskulptur (figur 44) som forestiller malerkunstneren I.C. Dahl (1788-1857) utformet av Per P. Storm og gitt i gave fra Det Nyttige Selskab. I.C. Dahl døde i og ble begravet i Dresden i 1857, men levningene ble overført til St. Jakob gravplass i 1956.

Ved minnesmerkene er det satt opp skrånstilte informasjonsskilt, montert på enkle stolper, som forteller historien om personene og monumentene. Dette er to av fire slike skilt som ble satt opp på gravplassen i 2005.

5.4 Verneverdige elementer på St. Jakob kirkegård

Beplantning og vegetasjon

Estetisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi, miljøskapende verdi.

Beplantningen som består av planter rundt gravminnene, åpne gressflater, busker som markerer grensene for gravplassen, og store, gamle løvtrær med brede trekroner. Den gamle lindetre-rekken langs Kong Oscars gate.

Gjerder og porter

Stilhistorisk verdi, estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi

Gjerder, porter og portstolper i støpejern og smijern har høy kulturhistorisk og håndverksmessig verdi. Innganger med porter og støpejernsgjerdene som omkranser gravplassen. Støpejernsgjerder i tilknytting til familiegraver og enkeltgraver.

Murer

Landskapsarkitekturhistorisk verdi, teknikkhistorisk verdi, estetisk verdi, miljøskapende verdi.

Lav natursteinsmur som avgrenser gravplassen mot nord. Eldre natursteinsmurer som avgrenser gravplassen mot Kong Oscars gate og natursteinssokkelen for støpejernsgjerdene som omkranser gravplassen.

Gravminner

Estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi, miljøskapende verdi.

St. Jakob består av eldre gravminner i metall og naturstein med høy kunstnerisk, håndverksmessig og kulturhistorisk verdi. Gravplassen har en omfattende samling gravminner i støpejern, blant annet malmkasser, gravplater og kors, som gir området et særpreget historisk uttrykk. Gravminnene er verneverdige og utgjør en viktig del av gravplassens kulturmiljø, men er sårbare for slitasje og endringer. Flere av dem har skader, noe som understreker behovet for bevaring og regelmessig vedlikehold.

Monumenter/minnesmerker

Obelisen i rød granitt til minne om eidsvollsmannen W.F.K Christie og bronseskulpturen som forestiller malerkunstneren I.C. Dahl.

5.5 Vernebestemmelser

Vernebestemmelsene gjelder for hele St. Jakob kirkegård. Bruk og videreutvikling av gravplassen skal være i samsvar med verneplanen.

1. Bevaring av gravminner

Alle historiske gravminner skal bevares i opprinnelig form og plassering. Restaurering skal skje med materialer og metoder som er mest mulig autentiske. Rengjøring av gravminner skal skje med skånsomme metoder (ingen høytrykksspyling eller sterke kjemikalier). Mose og lav fjernes forsiktig. Eventuell sletting skal være resultat av en grundig vurderingsprosess og begrunnes. Alle endringer på gravminner må avklares med Fylkeskommunen.

2. Porter og gjerder

Alle jernporter og jernstakitt skal bevares på stedet og vedlikeholdes.

3. Vegetasjon og landskap

Eksisterende trær, busker og grøntområder med historisk verdi skal søkes bevart. Planer for felling av trær må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. Nyplanting skal tilpasses stedets opprinnelige karakter.

4. Stier og gangveier

Opprinnelige stier og gangveier skal opprettholdes med historisk korrekt dekke og bredde. Endringer krever godkjenning fra kulturminnemyndighet.

5. Bestandige elementer

Portaler, gjerder og murer med verneverdi skal vedlikeholdes og ikke fjernes eller endres uten godkjenning.

6. Materialbruk

Ved reparasjon eller utskifting skal materialer være i samsvar med opprinnelig utførelse (stein, tre, metall) og tilpasset gravplassens stil.

7. Skilting og informasjon

Nye skilt skal utformes diskret og tilpasses gravplassens estetikk. Informasjonstavler skal ikke forstyrre helhetsinntrykket.

8. Belysning

Eventuell belysning skal være lavmælt og tilpasset kulturmiljøet.

9. Gravplassens struktur

Opprinnelig inndeling i felt og akser skal bevares. Ingen endringer i gravplassens grunnstruktur uten særskilt tillatelse.

10. Kjøring og parkering

Kjøring og parkering på gravplassen må avklares med Bergen kirkelige fellesråd.

11. Midlertidige bygninger og konstruksjoner

Oppføring av midlertidige bygningskonstruksjoner skal avklares med Bergen kirkelige fellesråd. Slike tiltak skal ha en plan for sluttdato og tilbakeføring av området.

12. Fredet bygrunn

Hele gravplassen er omfattet av fredet bygrunn (Kulturminne-ID 89049). Dersom det skal graves i bakken, må dette først godkjennes av Riksantikvaren, som har myndighet etter kulturminneloven.

6 Litteraturliste

Bergen byleksikon <https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/>

Innstilling fra gravminnekomiteen om fredning av gravminner m.v. 1985, UBBHF 726.809483 Gra.

Forvaltning av kirke, gravplass og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø. Rundskriv Q-06/2020. Barne- og familiedepartementet og klima- og miljødepartementet, 2020.

Forskrift til lov om gravplasser, kremasjon og gravferd (gravplassforskriften)

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1997-01-10-16/>

Identitet med særpreg. Kulturmiljøplan for Bergen. 2019.

<https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturmiljoplan-for-bergen>

Norges kirker <https://norgeskirker.no/wiki/Hovedside>

Klingberg, H. 2013. *Gravminner gjennom tusen år*. eForlag. 2013.

Rehabilitering av fem bykirkegårder i Bergen. 2000, Asplan Viak.

Verneplan for gravplass, Veileder. Gravplassrådgiveren 2018.

Verneplan – Gravplassene i Trondheim, Kirkelig fellesråd i Trondheim, 2019-2021.

Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden/ kulturminnesok.no

Harris, C.H. 1991. *Bergen i kart: fra 1646 til vårt århundre*. Eide.

Heldal, T. & Jansen Ø. *Steinbyen Bergen*. Nord 4 Bokverksted A/S

Klingberg, Helge m.m., 2005. Kirkegården – et levende kulturminne. ARFO.

Øvrige kilder:

Byantikvarens arkiv.

BRA-arkiv, Bergen kommune.

Billedsamlingen, Marcus, UIB,

Google street view.

Skråfoto, historiske flyfoto, historiske kart i Arcview Visit og VISGI, Bergen kommune.

Nettressurs: www.blomwebviewer.com

7 Vedlegg

Vedleggene nedenfor består av dokumenter som utarbeides fortløpende og innarbeides i verneplanen etter hvert som de foreligger.

7.1 Verneverdige gravminner med verdivurdering – tabell (*Akasia)

7.2 Skjøtselsplan for gravminner, minnesmerker og andre bestandige elementer

7.3 Tre- og planteplan - Verdivurdering

7.4 Skjøtselsplan for trær og grøntarealer

7.4 Vernets betydning for eier av gravminnet og bruk av graver

7.6 Plan for formidling av kulturverdiene på gravplassen

